

ІРИНА ПЛАВУЦЬКА, доцент
Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ В.ТЕКЕРЕЯ В УКРАЇНІ: ЛІТЕРАТУРНИЙ І ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНИЙ ДИСКУРС

У статті простежуються шляхи проникнення творів англійського письменника, сатирика XIX ст. В.Текерея в культурний простір східнослов'янських земель, окреслено основні форми рецепції творчості й індивідуальності митця, зроблено основний акцент на українському аспекті проблеми. *Ключові слова:* Теккерей, рецепція, переклад, міфологема, традиціоналізований, утвір. загальне поняття, феномен “присутності”.

Ways of penetrating of W.Theckaray's works, the English novelist and satirist of the 19-th century, into the cultural expanse of the Eastern Slavonic territories are observed; main forms of reception of the artist's creativity and individuality are described; the emphasis on the Ukrainian aspect of the problem is made.

Творчість англійського романіста Вільяма Мейкпіса Теккерей є одним з найбільш яскравих і найбільш оригінальних явищ в історії світової літератури. Особливе місце у його творчому спадку посідає роман “Ярмарок Суети”, який не лише приніс митцеві величезну славу, але й перетворився на один з шедеврів світового красивого письменства. Масштаб і унікальність мистецького хисту Теккерей перетворили його творчість на принальний об'єкт дослідження, у тому числі й для представників літературознавства східнослов'янських країн, у першу чергу Росії. Висвітленню проблеми “російського Теккерей” присвячено роботи С.Нуралової, а також спеціальне дослідження Є.Генієвої “Уильям Мейкпис Теккерей. Творчество; Воспоминания; Библиографические разыскания” (М., 1989), де в розділах “Текерей і російські письменники”, “Текерей і російська культура” зібрано відзиви про англійського письменника таких російських критиків як А.Герцен, І.Тургенєв, І.Гончаров, Л.Толстой, М.Чернишевський, В. Короленко, Ф. Достоевський, М.Горький, а також інших класиків і пізніших дослідників, які показують особливості долі “російського Теккерей”. При цьому ми змушені констатувати практично повну недослідженість проблеми “українського Теккерей”.

Тому у своїй статті ми поставили за *мету*, простеживши шляхи проникнення в культурний простір східнослов'янських земель творів В.Текерей, окреслити основні форми рецепції творчості й індивідуальності митця, зробивши основний акцент на українському аспекті проблеми.

Насамперед зазначимо, що поява Теккерей у східнослов'янському просторі загалом датується 1847 роком, коли в т.51 журналу “Отечественные записки” було надруковано повість “Продовження “Айвенго”. Однак, підписаний псевдонімом МікельАнжело Тітмарш, цей твір нічого не говорив російському читачеві про таку творчу особистість як Вільям Теккерей.

Першими фактами, що засвідчили початок *усвідомленої* рецепції творчості письменника *саме як творчості Вільяма Теккерей* на східнослов'янських теренах вважається поява перекладів його знаменитого роману “Vanity Fair” (1848), (літературно-критичні журнали “Отечественные записки” і “Современник”). Отож, саме поява перших російських перекладів цього Теккереевого шедевр, що презентував новий для європейської літератури тип “аналітичного”, “психологічного” роману, перетворила англійського письменника на “володаря дум” і спричинила в Росії справжній теккерейський “бум”: російська читаюча публіка не лише хотіла знати усе, що написав Теккерей; її (публіку) цікавила й особистість англійського гумориста, обставини його життя, ставлення до його творчості його співвітчизників. Відтак вже у 50-60-е рр. XIX століття в Росії було

опубліковано практично усі великі романи митця – “Ярмарок суєти”, “Пенденнис”, “Генрі Есмонд”, “Ньюкоми”, “Віргінці”, “Дені Дюваль”, а також численні повісті, оповідання, есе. Окрім цього, на сторінках “Современника”, “Отечественных записок”, “Русского слова”, “Сына Отечества”, “Библиотеки для чтения” й багатьох інших журналів з’являлися й численні перекладені статті про Текерея. Інтерес до творчості митця не згас і після його смерті у 1863 році. Усе це забезпечило незмінну присутність Текерея і його творів в культурній свідомості мешканців Східної Європи.

З огляду на відзначену вище достатню вивченість проблеми рецепції творчості англійського письменника російською культурою й літературою, звернемося до питання про “українського Текерея”, яке досі становить суцільну terra incognita в українському літературознавстві.

Добре відомі усім геополітичні реалії України “доби Текерея” (30-50 рр. XIX ст.) спричинилися до того, що “входження” Текерея у свідомість представників українського етносу відбувалося двома шляхами. По-перше – через посередництво російськомовних перекладів його творів, що друкувалися у російських періодичних виданнях. Ця теза є однаково актуальною як для східної України, так і для Галичини. На її (тези) користь свідчить, наприклад, стаття М. Драгоманова у №2 “Друга” за 1877 рік, де зазначалося, зокрема, що, не маючи власних перекладачів, “українці і русини мусять шукати “по чужих хатах” (тобто в не-українських виданнях – І.П.) хліб для свого гарячого інтересу до сучасності” [3, с.31] і що українсько-галицька молодь “встигла познайомитися з російською літературою, а то й з європейськими через російську мову. <...> Тільки через петербурзькі журнали дехто з молодіжці галицької ознайомились з представниками нового реального напрямку у Франції” [там само]. Те ж можна сказати й про представників англійської реалістичної літератури, у т.ч. й Текерея.

Входження творів західноєвропейських письменників в культурне середовище українського етносу відбувалося також через віяння, що доходили до українських теренів з літератур Європейського Заходу і Центру. Цьому сприяли зусилля українських культурних діячів, які володіли іноземними мовами і були обізнаними з літературним життям Європи. Підтвердження цьому знаходимо, передусім, в листах Ів. Франка до Мих. Драгоманова. Відповідаючи на заклик М. Драгоманова в одному з листів до редакції “Друга” – “Пропагандируйте между вашей молодежью, особенно между теми, кто литературствовать хочет, чтобы изучали французский и английский язык, а то ведь многое <...> во Львове и знать нельзя, так как <...> там нет ни одного русина-литератора, который бы читал по-английски и по-французски” – І. Франко писав Драгоманову 6 лютого 1877 р.: “<...> Може б, Ви могли найти декого, хто б прийнявся переводу Теккересовой “Торговиці пустоти” (так скалькував І. Франко польську назву роману “Ярмарок Суєти” – “Targowisko prognosci”)” [17, т.26, с.56], і через тиждень, 13 лютого, з прикрістю визнавав: “<...> У нас людей до роботи так мало <...>! Отсе ледве найшов сімох (гімназистів), що узялися переводити (з польського!) роман Текерея” [там само, с.59]. Ці листи дають підстави зробити висновок про посередницьку роль польських перекладів при входженні творчості Текерея в середовище українців Галичини і Прикарпаття.

Окрім цього, наведені уривки з листування двох видатних “європейців” (ми вживаємо це поняття у тому ж сенсі, що і М. Драгоманов, а за ним уся українська інтелектуальна і творча еліта епохи fin de siècle), засвідчують, що І. Франко вважав “Ярмарок Суєти” одним з найвагоміших досягнень британського письменника і плекав надію видати його переклад у “Дрібній бібліотеці”, котра була започаткована з метою пропагування та поширення найкращих творів зарубіжної літератури серед народних мас Галичини. При цьому, у доборі художніх текстів для перекладу і друку, Франко у листі до М. Драгоманова від 13 лютого питав “о раду зглядом слідуєчих точок: чи в доборі і переводженні матеріалів поводитися головню кругом знання нашої “просвіщеної” публіки, [тобто] <...> подавати романи і повісті, не все приступні для простого народу, як ось, приміром, романи Діккенса та Текерея, <...> чи старатися передовсім о повісті бодай що-то зрозумілі й для простих людей” [17, т.26, с.59].

Аналізуючи переписку М. Драгоманова й І. Франка, слід також зазначити, що Текерей постійно перебував у “полі зору” цих літературних діячів, коли йшлося про розвиток реалістичного та/чи сатиричного напрямку у європейських літературах. Так, М.П. Драгоманов у статті “Українське письменство 1866-1873 рр.” писав: “<...> Не можна не признати, що гостру критику, ту, основи якої можна вивести з творів найліпших белетристів останніх десятиліть як Діккенс, Текерей, Ж. Санд, Шпільгаген, тепер з усіх слов’янських може видержати лише література російська та великоруська” [4, т. 1, с.305]. Так само в ряд видатних представників “реального напрямку” М. Драгоманов ставив Текерея і у своєму т.зв. “третьому листі до редакції “Друга”: “Я, кажется, говорил <...> о реальном направлении, которого в России представители – Гоголь, Тургенев, Ост-

ровский и др., а в Европе – Диккенс, *Теккерей*, Флобер, Золя, Эркман-Шатриан и др.” [4, т.1, с.424-425]. У статті “Шевченко в чужій хаті ...” (1983), коментуючи “чудні замітки” галицького літератора Омел.Огоновського щодо періодизації творчості Шевченка, зокрема зауважив: “Так і то треба ж знати, що, напр., у Росії термін «натуральная школа», пригаданий у прикладі до Гоголя, Діккенса, *Теккерей* і др., вживався раніше і інакше, ніж у Золя, що вивів перед Європою француз де Вогюе” [4, т.1, с.406]. Згадується Текерей і у такій статті М.Драгоманова як “Література російська, великоруська, українська і галицька” (“<...>У себе учений англичанин не перемішає Попа з *Теккерей*” [4, т.1, с.95]).

Так само й І.Франко при аналізі основних тенденцій розвитку реалістичної літератури не випускав з поля свого зору постаті Текерей і впливу, який мали його твори на розвиток літератури східноєвропейського регіону. Зокрема, у статті “Темне царство”, опублікованій 1881 року у львівському часописі “Світ”, критик зазначав: “Вже Бальзак, а це перед ним Стендаль клали підвалини нової реалістичної школи. Такий самий поворот до реалізму та до порушування суспільних питань у літературі доконували в Англії Діккенс (“Різдвяні повістки”) і *Теккерей*, у Німеччині Ауербах <...>, не згадуючи вже про Генріха Гейне <...>. Твори тих європейських письменників *перекладалися та читалися многими в Росії і мусили показати також немалий вплив <...>*” [17, т.26, с.133]. Як одного з корифеїв реалістичного напрямку І.Франко позиціонує Теккерей і у статті “Інтернаціоналізм і націоналізм у сучасних літературах” (1898): “Тільки реалізм і натуралізм, зародившись первісно в Англії в творах геніальних ідеалістів Байрона і Шеллі, розвившись пишшо у творах Діккенса і *Теккерей*, і виробившись у Франції під пером великих майстрів стилю <...>, розіллявся по всій Європі могутньою хвилею, що заіскрилася сотками сильних талантів і сплотила літературу, яка надовго лишиться славою і окрасою XIX віку” [17, т.31, с.39].

Ці та деякі інші, опущені нами у даному викладі факти, переконливо свідчать, що постать видатного англійського письменника-романіста вже давно стала набутком літературної і загальнокультурної свідомості в українських землях, сформувавши певний літературно-критичний та літературознавчий дискурс.

ЛІТЕРАТУРА:

1. [Велика політика: пастки, замасковані гаслами...](http://www.ua-reporter.com/novosti/print/?id=22222) // www.ua-reporter.com/novosti/print/?id=22222
2. Вовчок Марко. Мрачные картины // Твори: в 7 т. – К.: Наукова думка, 1966.– С.391-512.
3. Драгоманов М.П. Опознаймося // Друг. – № 2. – С.31.
4. Драгоманов М.П. Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. – К.: Наукова думка, 1970.
1. 5.Франко І. Зібрання творів в 20-ти т. - К.: Наукова думка, 1957-1963.
5. Франко І. Зібрання творів в 50-ти т. - К.: Наукова думка, 1976 -1986.